

DOI: 10.36719/AEM/2007-2020/52/134-136

**Səbinə Sabir qızı Məmmədova**  
Bakı Slavyan Universiteti  
sabinanarmin@gmail.com

## MEDIA MƏDƏNİYYƏTLƏRARASI DİALOQUN QORUNMASINDA ƏSAS VASİTƏ KİMİ

**Açar sözlər:** media, mədəniyyətlərarası dialoq, sülh, tolerantlıq

**Key words:** Media, intercultural dialogue, peace, tolerance

**Ключевые слова:** СМИ, межкультурный диалог, мир, толерантность

Qloballaşma bir proses olaraq özündə iqtisadi, sosial, siyasi və mədəni və s. əlaqələrin vahid sistemini ehtiva edir, amma bu, insanlar və cəmiyyətlərin həqiqətən birlikdə yaşaması anlamına gəlmir. Bu milyonlarla yoxsul insana, qadınlara, gənclərə, miqrantlara və bir çox azlıqlara təsir edən izolyasiya ilə sübut edilir. Bəşəriyyət bu gün daha çox informasiya, texnologiya və biliklərə sahibdir, ancaq insanların hələ də münafişlərin qarşısını almaq, yoxsulluğu aradan qaldırmaq, təhlükəsiz bir dünyada, harmoniyada yaşamağı öyrənmək və müdrikləşmək imkanları məhduddur.

Dünyamız bu gün sülhpərvərlik, birgəyaşayış, dini və ideoloji dözümlülük baxımından çox az məsafə qət etmişdir. Nəzərə alsaq ki, hazırda dünyada münaqişə və müharibə ocaqlarının sayı 50 - dən çoxdur və onların əksəriyyəti etnik ziddiyyətlər olmaqla siyasi, ərazi, dini problemlər və mübahisələrlə vəhdət təşkil edir. Bu münaqişə və müharibələr 16-17-ci əsrlərdə dini sferada, 17-18-ci əsrlərdə hakimiyyətdaxili ziddiyyətlərdə, 19-cu əsrdə dövlətlərin milli mənafeələrinin toqquşmasında, 20-ci əsrdə isə "soyuq müharibə" adı almış Şərqlə Qərbin ideoloji ziddiyyətlərində özünü büruzə verirdi [1]. Hesab olunurdu ki, "Soyuq müharibə"nin süqutu planetimizdə münaqişəsiz dövrün başlanmasına, regional münaqişələrin tezliklə nizamlanmasına yol açacaq. Lakin fərziyyələr özünü doğrultmadı. İkiqütblü dünya strukturunun dağılması davakar millətçiliyin və separatizmin növbəti dalğasını törətdi. Postsovet məkanında, həmçinin Şərqi Avropada milli hisslərin qabarması, eyni zamanda siyasi və ərazi iddialarının ortaya atılması yeni münaqişə ocaqlarını yaratdı.

Belə münaqişələrdən biri erməni tərəfinin haqsız olaraq Azərbaycanın tarixi torpağı Dağlıq Qarabağa ərazi iddiaları ilə başladı və 30 ilə yaxındır ki, davam edir. Bu münaqişə nəticəsində bu gün də günahsız insanlar öldürülür, bir milyondan çox azərbaycanlı qaçqın və məcburi köçkün həyatı yaşayır. Çox təəssüf ki, mədəniyyətlərarası dialoqun aktual olduğu belə bir vaxtda erməni mətbuatı, o cümlədən Qərb və Rusiya mətbuatında da bəzi ermənipərəst media qurumları peşə etikasına zidd olaraq qızışdırıcı, separatçı meyilləri təbliğ edən, həqiqətə uyğun olmayan məlumatlar yayırlar.

Belə qeyri-sabit və qloballaşan dünyada sülhün sadəcə müharibələrin yoxluğu olmadığına fərqi nə varmalıyıq. Sülh cinsiyyət, irq, dil, din və ya mədəniyyət fərqliliklərinə rəğmən birlikdə yaşamaq anlamına gəlir. Sülh birgəyaşayışı dəstəkləmək və insan hüquqlarına hörmətlə yanaşmaq, hansı məsafədə olmasından asılı olmayaraq insanlar və toplumların qarşılıqlı hörmət və dialoq şəraitində yaşaması deməkdir.

Bu gün sülhün əldə olunması daha aktiv investisiya, aydın liderlik, inandırıcı təhsil dəyərləri və mütərəqqi media mühiti tələb edir.

Müasir informasiya cəmiyyətində medianın yeri və rolu mütləq və çox açıqdır. İstər ölkə daxilində, istərsə də dünyada mədəniyyətlər və dinlər arasında münasibətlərin qorunması və onların doğru məcraya yönəldilməsinə nail olmaq medianın vəzifəsinə çevirilib. Etnik və dini müxtəlifliklər, dini konfessiyalar arasındakı münasibətlər çox həssas məsələdir və bu münasibətlərin mediada əksi, həm də hansı şəkildə əks olunması məsələsini olduqca vacib edir.

Dünyada artan xətlə davam edən miqrasiya prosesləri, terror hadisələri, dini zəmində münaqişələr, ksenofobiya, ayrıseçkilik, insan və insanlıq problemləri, aclıq, səfəlet dinlər və mədəniyyətlərarası dialoqu zəruri edir.

Baş verən terror hadisələrinə dini don geyindirməyə cəhd, terrorçunun dini mənsubiyyətini önə çəkmək, və ya terror hadisələrinə ikili yanaşmalar, dünyada multikultural və tolerant düşüncə tərzinə mənfi münasibət dialoqu həm vacib edir, eyni zamanda çətinləşdirir.

Media üzərinə düşən vəzifələri yerinə yetirməklə, həm də bazarın diqtəsini nəzərə almaya, bazara çıxarılan, tirajlanan informasiyanın gəlirliliyi haqqında düşünməyə bilməz. Eyni zamanda o unutmamalıdır ki, cəmiyyətin və insanlığın əsrlərlə formalaşmış milli-mənəvi, əxlaqi dəyərlərinin, multikultural və tolerant düşüncə tərzinin, demokratik ənənələrin qorunaraq gələcək nəsllə ötürülməsində onun rolu böyükdür.

Hakimiyyətin dördüncü qolu olaraq, media ictimai rəyi formalaşdırır və beynəlxalq münasibətlərin tənzimlənməsində iştirak edir. Media təkcə informasiya məkanını müxtəlif məlumatlarla doldurmur, həm də insanın özünü tanımasına, davranışına və düşüncə tərzinə təsir göstərir.

Bugünkü reallıq ənənəvi medianın yeni media ilə sıx əməkdaşlığını tələb edir. Bəzən bu ümumi məlumat axınında hər hansı bir dəyişikliyi izləmək, meyilləri müəyyənləşdirmək və qarşıdurmanı əngəlləmək, mədəniyyətlərarası konteksti vurğulamaq çətindir. Yayım mövzusunda əsaslanaraq, mədəniyyətlərin dialoqu bəzən proqnozlaşdırıla bilər, amma istər-istəməz gözlənilməzliklər də qaçılmazdır. Buna görə redaktorlar "sensasiya potensialı" olmayan, lakin ictimaiyyət üçün faydalı olacaq materiallara diqqət yetirməlidirlər.

Mədəniyyətlərarası dialoqun qurulması üçün müxtəlif rəhbərlik kanallarından istifadə edilə bilər, bunların arasında İnternet əsas yer tutur. Eyni zamanda, İnternet açıq bir məkandır, burada hər hansı bir istifadəçi ictimai maraqlara və etik normalara məhəl qoymadan öz fikirlərini bildirə, ambisiyalarını reallaşdırmağa bilər. Bu məqsədlər üçün geridönümü (rəyləri) istisna edən bir monoloq daha uyğundur. Müasir dünyada medianın əlçatanlığı, ifadə azadlığı həmişə konstruktiv dialoqa aparıb çıxarmır.

Mediadan danışarkən xüsusilə sosial medianın insanların, eləcə də cəmiyyətin üzərindəki təsir gücünü unutmamalıyıq. Sosial şəbəkələr bu gün bizim min bir əziyyətlə qorumağa çalışdığımız dəyərlərimizi və meyarlarımızı bir anda yox edə bilər, həm də bunun üçün bizdən icazə istəmir. O, hər birimizin evində, bizimlə birgə mövcuddur və bizə diqqət edir. Nəticədə milli-mənəvi, əxlaqi və ailə dəyərlərimiz sıradan çıxmağa başlayır, yerini bizə yad olan düşüncə və davranışlara verir. Xüsusilə sosial şəbəkələrdə dini motivdə edilən qarşılıqlı paylaşımlar, zorakılığı təbliğ edən videomateriallar dünyanın gələcəyinə ciddi təhdiddir.

Həmçinin 15 mart 2019-cu ildə Yeni Zelandiyada iki məsciddə 51 nəfərin ölümü, 50 nəfərin yaralanması ilə nəticələnən terrordan əvvəl terrorçu Brenton Tarrant sosial media hesablarında uzun, irqçi sənəd yerləşdirir və terror hadisəsini Facebook-da canlı yayımlayır. Onun adına olan həmin sənədlərdə, sonradan hücum edilmiş məscidlərin adı çəkilir və hücum üçün anti-immiqrant motivasiyalar göstərilir [2].

Nobel mükafatı laureatı Petr Kapitsa media və silahları müqayisə edərək medianın heç də silahdan az təhlükəli olmadığını söylədi. Onun fikrincə media kütlənin rəyinə güclü təsir göstərir, ictimai əhval-ruhiyyəni formalaşdırır, mövzu, şəxsiyyət və hadisələrə müxtəlif xüsusiyyətlər qazandırır, gündəmdəki siyasi strategiyaların həyata keçirilməsinə yardımçı olur.

Mədəniyyətlərin və dinlərin dialoqunda Azərbaycan təcrübəsi bu gün dünyada yüksək qiymətləndirilir və öyrənilir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev 2008-ci ildə sivilizasiyalar arasında dialoqun inkişafını nəzərdə tutan "Bakı prosesi"nin başladılması təşəbbüsü ilə çıxış etdi. 2-3 dekabr tarixində təşkil olunan Avropa Şurasına üzv dövlətlərin mədəniyyət nazirlərinin konfransına Azərbaycanın təşəbbüsü ilə ilk dəfə olaraq 10 islam ölkəsi dəvət edildi. İslam dövlətlərinin iştirakı ilə mədəniyyət nazirlərinin konfransı yeni bir formata transformasiya olundu. Avropa və ona qonşu regionlardan 48 ölkənin, 8 beynəlxalq təşkilatın və bir sıra beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatlarının yüksək səviyyəli nümayəndələrinin iştirak etdiyi bu konfransda "Mədəniyyətlərarası dialoqun təşviqinə dair "Bakı Bəyannaməsi" qəbul edildi [3].

Bu təşəbbüsün davamı kimi 2016-cı il sentyabrın 16-da keçirilən VI Bakı Beynəlxalq Humanitar Forumunda müzakirə olunan mövzulardan biri də "Jurnalistikanın informasiya dövrünə transformasiyası və onun sivilizasiyalararası dialoqun təmin edilməsində rolu" idi. Forumda informasiya cəmiyyətində jurnalstikanın inkişafının alternativ modellərinin formalaşması, mədəniyyətlərarası, dinlərarası və sivilizasiyalararası dialoqun təmin edilməsində jurnalstikanın rolu, müasir cəmiyyətin çağırışları kontekstində virtual jurnalstikanın əhəmiyyəti və sosial şəbəkələrin rolu məsələləri müzakirə olundu. "Dəyirmi masa"da dünyanın müxtəlif qitələrindən Bakıya gəlmiş ictimai-siyasi xadimlərin, mədəniyyət nümayəndələrinin, dövlət qurumlarının mətbuat katiblərinin, ekspertlərin, Azərbaycanın ali təhsil ocaqlarının jurnalstika fakültələrinin professor-müəllim heyətinin, nüfuzlu media təşkilatlarının - TASS informasiya agentliyi (Rusiya), İRNA agentliyi (İran), "Qlobalist" jurnalı (Malayziya), "World Investors TV" (Yaponiya), TELAM xəbər agentliyi (Argentina), Anadolu Agentliyi (Türkiyə), "Darakçı" nəşriyyat evi (Özbəkistan), "Ruz el-Yusif" qəzeti (Misir) – iştirakı bir daha sübut edir ki, mədəniyyətlərarası dialoqun həyata keçirilməsində medianın rolu əvəzsizdir [4].

Beləliklə, media mədəni əngəllərin aradan qaldırılmasında asanlıq təmin etməli, fərqli mədəniyyətlərin nümayəndələri arasında konstruktiv qarşılıqlı münasibət yaratmalı, mədəniyyətlərarası nifaq və münafiqliklərin qızışdırılmasına, bu və ya digər mədəniyyətin nümayəndələri ilə bağlı stereotiplərin formalaşmasına təkan verməməlidir. Bütün bunlar qarşılıqlı anlaşmanı təmin etməyə, sosial gərginliyi aradan qaldırmağa, mədəni davamlılığa ehtiyacı, habelə mədəni ənənələrin qorunub saxlanmasının vacibliyini dərk etməyə imkan verir. Nəticədə media cəmiyyətin inteqrasiyasını təmin etmiş olur.

### Ədəbiyyat

1. Zəfər Nəcəfov “XXI əsrdə etnik münaqişələrin geosiyasi xüsusiyyətləri”.
2. <https://www.bbc.com/azeri/international-47556769>
3. [https://az.wikipedia.org/wiki/Bak%C4%B1\\_Beyn%C9%99lxalq\\_Humanitar\\_Forumu#VI\\_Bak%C4%B1\\_Beyn%C9%99lxalq\\_Humanitar\\_Forumu](https://az.wikipedia.org/wiki/Bak%C4%B1_Beyn%C9%99lxalq_Humanitar_Forumu#VI_Bak%C4%B1_Beyn%C9%99lxalq_Humanitar_Forumu)
4. <http://bakuforum.az/az/iii-jurnalistikanin-informasiya-dovrone-transformasiyasi-ve-onun-sivilizasiyalararasi-dialoqun-temin-edilmesinde-rolu/?fid=7401>

### Media as a key tool for maintaining intercultural dialogue

#### Summary

The article is about the role of the media in maintaining intercultural dialogue in the modern world, special attention is paid to the Internet, information policy conducted in conditions of information abundance, the influence of social networks on public opinion, the prevention of wars and conflicts, the promotion of peace and intercultural dialogue throughout the world.

### СМИ как ключевой инструмент для поддержания межкультурного диалога

#### Резюме

В статье затрагивается роль средств массовой информации в поддержании межкультурного диалога в современном мире, особое внимание уделяется Интернету, информационной политике, проводимой в условиях большого количества информации, влиянию социальных сетей на общественное мнение, предотвращению войн и конфликтов, содействию миру и межкультурному диалогу во всем мире.

**Rəyçi: dos.İ.Quliyev**

Göndərilib: 12.03.2020

Qəbul edilib: 16.03.2020